Тема 3.1. Міжнародно-правові засади співробітництва України із суб'єктами міжнародного права, включаючи питання визнання. Міжнародно-правові питання участі України в міжнародних організаціях

1. Україна як суб'єкт міжнародного права

Україна є суверенною державою і первинним суб'єктом міжнародного права. Її міжнародна правосуб'єктність включає здатність:

- укладати міжнародні договори;
- встановлювати дипломатичні та консульські відносини;
- бути членом міжнародних організацій;
- брати участь у міжнародних конференціях;
- нести міжнародно-правову відповідальність;
- заявляти міжнародно-правові претензії та захищати свої права;
- визнавати держави та уряди;
- брати участь у створенні норм міжнародного права.

Ключова внутрішньодержавна основа — Конституція України, насамперед ст. 18:

зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права.

2. Основні суб'єкти, з якими співпрацює Україна

До суб'єктів міжнародного права, з якими Україна може вступати у міжнародно-правові відносини, належать:

1. держави;
2. міжнародні міжурядові організації;
3. народи та нації, які реалізують право на самовизначення;
4. у визначених міжнародним правом межах — інші суб'єкти зі спеціальною міжнародною правосуб'єктністю.

Для ЄДКІ важливо:

- держава має загальну міжнародну правосуб'єктність;
- міжнародна організація — похідну та функціональну;
- обсяг правосуб'єктності міжнародної організації визначається її установчим актом і функціями.

3. Форми міжнародно-правового співробітництва України

Україна здійснює співробітництво через:

- міжнародні договори;
- дипломатичні відносини;
- консульські відносини;

- членство у міжнародних організаціях;
- участь у міжнародних конференціях;
- діяльність постійних представництв;
- міжнародну правову допомогу;
- співробітництво у сфері безпеки;
- економічне, гуманітарне, екологічне та інше співробітництво.

Основними юридичними принципами є:

- суверенна рівність держав;
- незастосування сили або погрози силою;
- невтручання у внутрішні справи;
- мирне вирішення міжнародних спорів;
- добросовісне виконання міжнародних зобов'язань — pacta sunt servanda;
- співробітництво держав;
- повага до прав людини;
- право народів на самовизначення;
- територіальна цілісність держав.

4. Міжнародно-правове визнання

Поняття

Міжнародно-правове визнання — односторонній акт держави, яким вона констатує існування певного міжнародно-правового факту або суб'єкта та виражає готовність вступати з ним у правові відносини.

Найчастіше йдеться про:

- визнання держав;
- визнання урядів.

5. Визнання держав

Держава традиційно характеризується наявністю:

- постійного населення;
- визначеної території;
- уряду;
- здатності вступати у відносини з іншими державами.

Ці критерії сформульовані, зокрема, у Конвенції Монтевідео 1933 року.

Дві основні теорії визнання

Теорія	Суть
Конститутивна	держава стає суб’єктом міжнародного права внаслідок її визнання іншими державами
Декларативна	держава існує як суб’єкт міжнародного права незалежно від її визнання; визнання лише констатує факт її існування

У сучасному міжнародному праві переважає декларативний підхід.

Тобто:

визнання не створює державу, якщо вона об’єктивно відповідає критеріям державності.

6. Форми визнання

De jure

Повне та остаточне юридичне визнання.

Зазвичай означає готовність встановити повноцінні міжнародні відносини.

De facto

Фактичне, обмежене або попереднє визнання.

Може застосовуватися, коли існує невизначеність щодо стабільності відповідного суб’єкта чи ситуації.

Ad hoc

Визнання для конкретного випадку або конкретних правовідносин.

Наприклад, участь у переговорах не обов’язково означає повне дипломатичне визнання.

7. Визнання держави ≠ встановлення дипломатичних відносин

Це важливе тестове питання.

Визнання держави і встановлення дипломатичних відносин — не тотожні юридичні дії.

Держава може:

- визнавати іншу державу;
- але не мати з нею дипломатичних відносин.

Так само розрив дипломатичних відносин:

не означає автоматичного припинення міжнародно-правового визнання держави.

Наприклад, розрив дипломатичних відносин України з РФ у 2022 році не означає заперечення міжнародної правосуб'єктності Російської Федерації як держави.

8. Визнання урядів

Питання про визнання уряду переважно виникає тоді, коли зміна влади відбулася поза звичайною конституційною процедурою, зокрема внаслідок:

- революції;
- державного перевороту;
- громадянської війни;
- неконституційної зміни влади;
- утворення конкуруючих урядів, кожен з яких претендує на представництво держави.

При цьому важливо відрізняти:

визнання держави ≠ визнання уряду.

Зміна уряду не припиняє існування держави як суб'єкта міжнародного права.

Основні критерії, які традиційно враховувалися при визнанні уряду

- ефективний контроль над територією держави;
- контроль над основною частиною населення;
- стабільність і тривалість влади;
- незалежність уряду від зовнішнього контролю;
- здатність виконувати міжнародні зобов'язання держави;
- іноді — конституційність і демократична легітимність приходу до влади.

Доктрина	Ключова ідея
Тобара	не визнавати уряд, який неконституційно захопив владу, доки він не буде легітимований
Естради	не здійснювати формального визнання чи невизнання іноземних урядів
Бетанкура	не підтримувати відносини з недемократичними урядами, що прийшли до влади шляхом перевороту
Ефективності	головне – фактичний і стабільний контроль над державою
Легітимності	важливі законність і демократичність походження влади

9. Доктрина невизнання

Міжнародне право допускає або вимагає невизнання ситуацій, створених унаслідок серйозного порушення міжнародного права.

Особливо це стосується:

- агресії;
- незаконної анексії;
- порушення права на самовизначення;

- захоплення території із застосуванням сили.

Для України ключовий приклад:

невизнання міжнародним співтовариством спроби анексії Росією Криму та інших тимчасово окупованих територій України.

Юридична логіка:

1. територія не може бути правомірно набута внаслідок застосування сили;
2. незаконна окупація не передає суверенітет;
3. інші держави не повинні визнавати незаконну територіальну ситуацію як правомірну.

10. Україна і проблема державонаступництва

Необхідно розрізняти:

- визнання нової держави;
- правонаступництво держав.

Після проголошення незалежності у 1991 році Україна стала самостійною державою і набула повної міжнародної правосуб'єктності.

Водночас особливістю України є те, що Українська РСР ще до 1991 року:

- була державою-засновницею ООН;
- мала окреме членство в ООН;
- брала участь у низці міжнародних договорів.

Тому щодо ООН Україна не «вступала заново» після 1991 року.

11. Міжнародні організації

Поняття

Міжнародна міжурядова організація — утворене міжнародним договором постійне об'єднання держав, яке:

- має міжнародно-правову правосуб'єктність;
- має власні органи;
- переслідує визначені державами-членами цілі.

Її міжнародна правосуб'єктність має функціональний характер.

12. Участь України в міжнародних організаціях

Україна бере участь, зокрема, у діяльності:

- Організації Об’єднаних Націй;
- Ради Європи;
- Організації з безпеки і співробітництва в Європі;
- Світової організації торгівлі;
- Міжнародного валютного фонду;
- Світового банку;
- багатьох спеціалізованих установ ООН та інших міжнародних організацій.

Україна також є державою-кандидатом на вступ до Європейського Союзу, але:

Європейський Союз не є класичною міжнародною організацією; це інтеграційне утворення sui generis із наднаціональними рисами.

13. Україна в Організації Об’єднаних Націй

Україна є однією з держав-засновниць Організації Об’єднаних Націй.

26 червня 1945 року Українська РСР підписала Статут ООН як окрема держава-засновниця. Тому членство України в ООН ведеться з 1945 року, а не з моменту проголошення незалежності у 1991 році. Після відновлення незалежності Україна продовжила участь в ООН під назвою «Україна» без процедури нового вступу.

Для ЄДКІ треба чітко запам’ятати:

Україна не вступала до ООН у 1991 році — вона є державою-засновницею ООН з 1945 року.

13.1. Україна в Генеральній Асамблеї ООН

Усі держави-члени ООН є членами Генеральної Асамблеї ООН, тому Україна бере участь у її роботі від моменту заснування Організації.

Кожна держава-член у Генеральній Асамблеї має один голос незалежно від:

- площі території;
- чисельності населення;
- економічного потенціалу;
- розміру внеску до бюджету ООН.

Українець – Голова Генеральної Асамблеї ООН

Особливо важливий факт:

у 1997–1998 роках Міністр закордонних справ України Геннадій Удовенко був Головою 52-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН. Він був обраний 16 вересня 1997 року.

Отже, для тесту:

Геннадій Удовенко – Голова 52-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН.

Крім того, представники України неодноразово обіймали посади віцеголів Генеральної Асамблеї. Зокрема, Постійний представник України Володимир Єльченко був віцеголовою 73-ї сесії Генеральної Асамблеї.

13.2. Україна в Раді Безпеки ООН

Рада Безпеки ООН складається з:

- 5 постійних членів;
- 10 непостійних членів, яких обирає Генеральна Асамблея.

Україна не є постійним членом Ради Безпеки і не має права вето.

Проте Україну чотири рази обирали непостійним членом Ради Безпеки ООН:

Період	Статус
1948–1949	Українська РСР
1984–1985	Українська РСР
2000–2001	незалежна Україна
2016–2017	незалежна Україна

Головування України в Раді Безпеки

Головування в Раді Безпеки переходить між її членами щомісяця за англійським алфавітом.

Під час членства незалежної України вона, зокрема, головувала в Раді Безпеки:

- у березні 2001 року;
- у лютому 2017 року.

За часів УРСР представники України також головували в Раді Безпеки. Наприклад, Геннадій Удовенко виконував функції Голови Ради Безпеки у липні 1985 року.

13.3. Україна в ЕКОСОР

ЕКОСОР — Економічна і Соціальна Рада ООН — один із шести головних органів ООН.

До її компетенції належать питання:

- економічного розвитку;
- соціального розвитку;
- охорони здоров’я;
- освіти;
- культури;
- прав людини;

- координації діяльності спеціалізованих установ ООН.

ЕКОСОР складається з 54 держав-членів.

Членів обирає Генеральна Асамблея на три роки. Щороку обираються 18 членів. Держава може бути переобрана одразу на наступний строк.

Україна обиралася до ЕКОСОР 8 разів

Станом на 2026 рік Україна вісім разів обиралася членом Економічної і Соціальної Ради ООН.

Останнє обрання відбулося 4 червня 2025 року.

Строк нинішньої каденції:

1 січня 2026 року — 31 грудня 2028 року.

Україна була обрана Генеральною Асамблеєю разом з іншими державами на стандартний трирічний строк.

Отже, для ЄДКІ:

Рада Безпеки — 4 рази.
ЕКОСОР — 8 разів.

Українець у керівництві ЕКОСОР

Постійний представник України при ООН Сергій Кислиця був віцеголовою ЕКОСОР у 2020–2021 роках.

13.4. Україна в Раді ООН з прав людини

Не плутати:

- Рада ООН з прав людини;
- Комітет ООН з прав людини.

Це різні органи.

Рада ООН з прав людини

Це міжурядовий орган ООН, який складається з 47 держав.

Україна чотири рази обиралася членом Ради ООН з прав людини.

Україна:

- увійшла до першого складу Ради після її створення у 2006 році;
- була переобрана у 2008 році;

- була членом у 2018–2020 роках;
- була переобрана на 2021–2023 роки.

Для запам’ятовування:

Рада ООН з прав людини — 4 каденції України.

Не плутати з Комітетом ООН з прав людини

Комітет з прав людини — це договірний експертний орган, який здійснює контроль за виконанням Міжнародного пакту про громадянські і політичні права.

До його складу входять:

незалежні експерти, а не держави.

Тому юридично неправильно говорити, що «Україна є членом Комітету ООН з прав людини» так само, як вона є членом Ради ООН з прав людини.

13.5. Україна в Комісії ООН з миробудівництва

Україна один раз була членом Комісії ООН з миробудівництва:

2011–2012 роки.

У 2011 році представник України також виконував функції віцеголови Комісії.

Для тесту:

Комісія ООН з миробудівництва — 1 каденція України.

13.6. Україна в інших органах системи ООН

Україна регулярно обирається до функціональних комісій, виконавчих рад та інших органів системи ООН.

Серед актуальних прикладів:

- Статистична комісія ООН — 2024–2027;
- Комісія ООН зі статусу жінок — 2023–2027;
- Комісія ООН із соціального розвитку — 2023–2027;
- Виконавча рада ООН-Жінки — 2025–2027;
- Комісія ООН з наркотичних засобів — 2026–2029;
- Виконавча рада ЮНІСЕФ — 2026–2028;
- Виконавча рада ООН-Хабітат — 2025–2029;
- Комісія ООН з права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ) — Україна обрана на період до 2031 року.

Що треба запам’ятати саме для ЄДКІ

Питання	Відповідь
Коли Україна стала членом ООН?	1945
Чи вступала Україна до ООН заново у 1991 році?	Ні
Чи є Україна державою-засновницею ООН?	Так
Скільки разів Україна обиралася до РБ ООН?	4
Скільки з них — як незалежна Україна?	2
Каденції РБ ООН	1948–1949; 1984–1985; 2000–2001; 2016–2017
Чи має Україна право вето?	Ні
Скільки разів Україна обиралася до ЕКОСОР?	8
Нинішня каденція в ЕКОСОР	2026–2028
Скільки разів Україна обиралася до Ради ООН з прав людини?	4
Комісія ООН з миробудівництва	1 раз, 2011–2012
Українець — Голова ГА ООН	Геннадій Удовенко
Яка сесія ГА?	52-га, 1997–1998
Хто був віцеголовою ЕКОСОР у 2020–2021?	Сергій Кислиця

14. Членство у міжнародних організаціях

Членство регулюється:

1. установчим договором міжнародної організації;
2. внутрішніми правилами організації;
3. загальними нормами міжнародного права.

Можуть існувати:

- первинні члени — держави-засновники;
- прийняті члени — держави, які вступили пізніше.

Для вступу можуть вимагатися:

- відповідність критеріям членства;
- подання заяви;
- рішення компетентного органу;
- іноді одностайність держав-членів.

15. Права держави-члена міжнародної організації

Залежно від установчого акта держава може мати право:

- брати участь у роботі органів;

- голосувати;
- висувати кандидатів;
- отримувати інформацію;
- брати участь у формуванні політики організації;
- користуватися механізмами міжнародного співробітництва.

16. Обов’язки держави-члена

Основними є:

- виконувати установчий договір;
- виконувати юридично обов’язкові рішення організації;
- сплачувати внески;
- дотримуватися принципів та цілей організації;
- добросовісно співпрацювати з її органами.

Порушення обов’язків може призводити до:

- зупинення окремих прав;
- призупинення членства;
- виключення з організації, якщо це передбачено установчим актом.

17. Членство і участь – не завжди одне й те саме

Держава може взаємодіяти з міжнародною організацією без повного членства.

Можливі статуси:

- держава-член;
- асоційований член;
- спостерігач;
- партнер;
- учасник окремої програми.

Тому в тесті:

участь у роботі міжнародної організації не завжди означає членство.

18. Постійні представництва України

Відносини України з міжнародними організаціями забезпечуються, зокрема, через постійні представництва.

Наприклад:

- Постійне представництво України при ООН;
- Представництво України при Європейському Союзі;
- Постійне представництво України при Раді Європи.

Їхні функції включають:

- представництво держави;
- ведення переговорів;
- участь у роботі органів міжнародної організації;
- захист інтересів України;
- отримання та передавання інформації;
- сприяння виконанню міжнародних зобов’язань.

19. Привілеї та імунітети міжнародних організацій

Міжнародним організаціям та їхнім представникам можуть надаватися:

- імунітет від юрисдикції;
- недоторканність приміщень;
- податкові та митні привілеї;
- захист офіційного листування та архівів.

Мета таких імунітетів:

не особиста вигода посадових осіб, а забезпечення незалежного та ефективного виконання функцій організації.

Це називається функціональним характером привілеїв та імунітетів.

20. Рішення міжнародних організацій

Не всі рішення міжнародних організацій однаково юридично обов’язкові.

Необхідно дивитися на:

- установчий договір;
- компетенцію органу;
- форму рішення;
- адресата.

Наприклад:

Генеральна Асамблея ООН

Її резолюції, як загальне правило, мають рекомендаційний характер.

Але вони можуть:

- підтверджувати існуючі норми міжнародного права;
- бути доказом opinio juris;

- мати значний політико-правовий вплив.

Рада Безпеки ООН

Рішення Ради Безпеки, ухвалені відповідно до Статуту ООН, можуть бути юридично обов’язковими для держав-членів.

21. Україна і Рада Європи

Україна стала членом Ради Європи у 1995 році.

Основні наслідки членства:

- участь у Комітеті Міністрів;
- участь у Парламентській асамблеї Ради Європи;
- приєднання до конвенцій Ради Європи;
- участь у системі Європейської конвенції з прав людини.

Не плутати:

Рада Європи	Європейський Союз
міжнародна організація	інтеграційне об’єднання sui generis
створена 1949 року	сучасний ЄС сформований на основі установчих договорів ЄС
головний акцент — демократія, права людини, верховенство права	значно ширша економічна і політико-правова інтеграція
пов’язана з ЄСПЛ	має Суд Європейського Союзу

22. Україна та ОБСЄ

Україна є державою-учасницею ОБСЄ.

Важлива особливість:

ОБСЄ має специфічний міжнародно-правовий статус і ґрунтується значною мірою на політичних зобов’язаннях держав-учасниць.

У документах ОБСЄ традиційно використовується поняття «держави-учасниці», а не класичне «держави-члени».

23. Україна та СОТ

Україна є членом Світової організації торгівлі з 2008 року.

Членство передбачає:

- виконання угод СОТ;
- режим найбільшого сприяння;
- національний режим;

- участь у механізмі вирішення торговельних спорів;
- виконання взятих тарифних та інших зобов’язань.